

A TATÁRJÁRÁS

IV. Béla (1235-1270) politikája a tatárjárás előtt:

- Apja II. András, anyja merániai Gertrúd, akit a Bánk bán vezetett elégedetlenkedők 1213-ban megöltek
- szakítani kívánt apja politikájával: konzervatív fordulat:
- ideálja az első Árpádok korlátlan hatalma volt
- célja a királyi hatalom megerősítése, a III. Béla kori állapot visszaállítása
- ennek eszköze: a királyi birtokállomány helyreállítása
- királyi bizottságok kiküldése: felülvizsgáltatta a bárók, a szerviensek és a várjobbágyok kezébe került birtokadományokat- a várak visszavétele
- leszámolás az anyja halálában vétkes urakkal
- a királyi tekintély növelése: a királyi tanácsban elégettette a bárók székeit – ezentúl nem ülhetek le a király jelenlétében
- birtokokat nem adományozott
- köv.: ellentét a király és a nemesek között
- 1239-ben Béla kénytelen volt felhagyni az adományok visszavételével

MONGOL BIRODALOM

- Sztyepp: nomád török népek vándorterülete
- XIII.sz.: Arany Horda – szomszédságában: Bolgárország (a Volgánál) – itt találta meg Julianus barát a magyarok leszármazottait
- XIII. sz.: a mongol törzsek egyesítése: Dzsingisz kán
- Batu kán: Arany Horda: a mongol birodalom nyugati részeinek egyesítése
- 1223. kunok legyőzése a Kalka folyónál
- 1240. Kijev – majd: Lengyel, Cseh, Magyar területek meghódítása
- következmény: ezeknek a térségeknek a fejlődése megtorpan
- Batu kán berendezkedése:
- Adófizetés fejében az orosz fejedelmek a helyükön maradhatnak

Hír a tatárokról

- 1236 Julianus barát – a keleten maradt magyarokat ment felkutatni, ő hozta a hírt a tatárokról
- kunok befogadása: 1239. Kötöny kun királyt, 40 ezer emberével – hajlandók felvenni a kereszténységet
- IV. Béla a kunokban támaszt remélt a tatárok és a bárók ellen
- köv.: a király és a magyarok között az ellentétek mélyültek
- a nomádok csakhamar összetűzésekbe keveredtek a letelepült magyarokkal
- 1237. Julianus barát második útjáról visszatérve hírt hozott a tatárokról
- 1240 végén hírek: Kijev elesett
- köv.: a király rádöbben arra, hogy a tatár veszély közvetlenül fenyegeti az országot – körbehordoztatja a véres kardot, fegyverbe szólítja a bárókat, a szervienseket és a várjobbágyokat
- 1241 tavaszán a tatárok három irányból törtek rá a felkészületlen országra
- az ország külső segítség nélkül, csak saját erejére támaszkodva vette fel a harcot az ellenséggel
- a főserg Batu kán vezetésével a Vereckei-hágónál tört be az országba

- 1241: váratlan mongol támadás - március 12. Vereckei hágó - Dénes nádor veresége
- szabad az út az ország belseje felé
- Kötöny kun vezért a pesti táborban felkoncolta a csöcselék. A felbőszült kunok pusztítva kivonultak az országból, s IV. Béla így értékes haderőt veszített el –de: fontos, hogy a kunok nem álltak át a tatárokhoz
- IV. Béla nehezen összeszedett csapataival a főserég ellen vonult, ám a Sajó melletti **Muhinál** katasztrofális vereséget szenvedett. **1241. április 11.**
- A mézszárlásból a királyt hívei csak nagy nehézségek árán tudták kimenteni
- Az ország vezetőinek nagy része odaveszett: a nádor, az országbíró, két érsek, három püspök
- A tatárok rabolták az országot, beszedték az adókat, gyilkoltak
- 1241 nyarára a Dunától északra és keletre eső ország rész a tatárok kezére került, csak néhány vár és alkalmi erősség tartotta magát
- A tél beálltával a tatárok átkeltek a befagyott Dunán, s megpróbálták kézre keríteni IV. Bélát – menekülés Ausztriába
- A kővárak: Esztergom, Pannonhalma, Székesfehérvár ellenáll
- A király Dalmáciába menekült, így nem sikerült elfogniuk
- A tatárok 1242 tavaszán váratlanul elvonultak, romba döntött országot hagyva maguk után
- A kivonulás oka: nem lehet pontosan tudni: kánválasztás vagy a taktikájuk része
- A háborús év után, ahogy az lenni szokott, éhínség tizedelte tovább az ország népét
- A tatárjárás pusztításainak mértékét nem lehet pontosan felmérni, a becslések a lakosság veszteségeit országos átlagban 20%, illetve 50 % közé helyezik. – mindenképpen elképzelhetetlenül nagy a pusztulás (legalább félmillió ember a kétmillióból)
- Leginkább Erdély és az Alföld szenvedte meg a tatárjárást, a hegyvidékek valamint a Dunántúl és Szlavónia viszonylag szerencsésnek mondhatta magát
- Mivel a leginkább elpusztított területeken magyarok éltek, ezért a magyarok embervesztesége volt a legnagyobb

IV. Béla (1235-1270) politikája a tatárjárás után:

Belpolitika:

- A Dalmáciából visszatérő Bélát a tatárjárás keserves tapasztalatai ráébresztették addigi politikája csődjére. A továbbiakban konfrontáció helyett arra törekedett, hogy megtalálja az egyensúlyt a társadalom öntörvényű fejlődése és a királyi hatalom érdekei között.
- újjáépítés: telepítések: Alföld: kunok
- Felvidék: cseh, morva
- Nyugat: németek
- Erdély: románok
- Köv.: a nemzetiségi arányok növekedése –de: az ország lakosságának 70-80%-át a magyarok alkották továbbra is
- Mivel IV. Béla felismerte, hogy a tatárok a hegyre épült erődítményeket nem tudták elfoglalni, országszerte várakat építtetett és a birtokosokat is erre kötelezte
- A tatárjárás utáni birtokvizsgálatai ezért már nem a királyi birtokok erőszakos visszavételét szolgálták, hanem biztosították kinek-kinek a maga jogos tulajdonát
- Birtokvisszavétel politikájának véget vetett – sőt: adományoz, de feltételhez köti az adományozást: várat kell építeni+páncélos lovasok (nehézlovasok) kiállítása

- Maga is építkeztek: Visegrád (A visegrádi kettős várrendszert a tatárjárás után 1250-1260 körül építtette IV. Béla - A fellegrád a Nyulak-szigeti domonkos apácáknak, köztük Margit királyleánynak készült menedékvárként), Buda, Sárospatak
- modern kővárakat építtetett, birtokadományaival erre ösztönözte alattvalóit is
- Városi kiváltságok adományozása (pl.:1247-ben alapította Budát):
- A városok olyan kiváltságokat kaptak, amit a korábban Fehérvárra költöző hospesekvémmentes kereskedelem joga, szabad bíró – és tanácsválasztás joga, kőfal építése (Selmecebánya - ezüst, Besztercebánya- réz)

Külpolitika:

- IV. Béla a tatárjárás idején a pápától és a NRCS-tól kért segítséget, de hiába
- Köv.: változtat a külpolitikai irányvonalon
- szövetség a halicsi fejedelemmel, a lengyel fejedelemmel és a kunokkal

Társadalom:

- Nagybirtokosok: bárók – megerősödése –oka: várépítések, katonaság állítása
- Váraik: uradalmak középpontjai – a század végére kialakul a tartományúri hatalom
- IV. Béla próbálta erősíteni a társadalomnak azokat a rétegeit, amelyekre a nagybirtokosokkal szemben támaszkodhatott
- Szerviensek jogainak megerősítése – nemesi réteg (1267-es törvények: a szervienseket már nemeseknek nevezik) ⇒ a nemesi vármegye kialakulásának kezdetei
- Székelyek, kunok, jászok: sajátos jogállás – szabadságot kaptak, ennek fejében a királynak katonákat voltak kötelesek kiállítani saját költségükön – nem tartoztak földesúri fennhatóság alá
- Városok megerősítése – kiváltságok

ÉRDEKESÉG: Árpád-házi Szent Margit

(Klissza, Dalmácia, 1242 - Nyulak szigete (ma: Margitsziget, Budapest), 1270. január 18.)

Atyja IV. Béla király, Szent Erzsébet testvére, anyja Laszkárisz Mária bizánci hercegnő volt. Margitot még a szíve alatt hordta édesanyja, amikor a tatárok betörték Magyarországra. Béla király megkísérelte föltartóztatni őket a Sajónál, de borzalmas vereséget szenvedett, s Dalmáciába kellett menekülnie. A szülők a születendő gyermeket Istennek ajánlották, ha megszabadítja az országot a tatároktól. És megtörtént a csoda: valahol Belső-Ázsiában meghalt a nagykán, és Batu kán is sietve távozott a meghódított területekről, hogy ott legyen az örökségen való osztozkodásnál.

Béla és Mária teljesítette fogadalmát, hároméves Margitot átadták a domonkos nővéreknek Veszprémben. Béla király új kolostort építtetett a Duna egyik szigetén (Nyulak szigete, ma Margitsziget), Buda közelében. Itt tett fogadalmat Margit 1254-ben.

V. Béla király 1241-ben Pestről indult a tatárok ellen. A vesztes csata után a tatárok felégették Pestet, majd 1241/42 telén átkeltek a befagyott folyón, és Óbudát is elpusztították. A két város teljes lakosságát meggyilkolták. A pestieket például a város nagytemplomában, a mai Belvárosi plébániatemplomban koncolták fel, ahová imádkozva összezsúfolódtak.

Miután visszatért, a király kővárat és Újbuda néven új várost építtetett az úgynevezett Pest-hegyen, a mai Várhegyen (1247 és 1265 közt). Ezek voltak itt az első városias épületek, a későbbi híres budai vár alapját képezve. IV. Béla várkastélyát, amely a mai Mátyás templom közelében állt, már jobban lehetett védeni támadások esetén, mint az alacsonyabban fekvő óbudai várat. (Annak feltételezett romjait is feltárták a régészek.)

IV. Béla a tatárjárás alatt tett fogadalmához híven az egyháznak ajándékozta a Nyulak szigetét (a mai Margitszigetet), és az itt épült domonkosrendi apácakolostorban helyezte el legkisebb leányát, Margitot, aki a város híres szentje lett.